

Erindringer om det gamle Karup af Ejnar Lauridsen.

Forord

Ejnar Lauridsen døde i sommeren 1994, næsten 80 år gammel. Han var et af de mennesker, der vidste mest om Karup, som det var engang. Og ikke alene havde han en usædvanlig god hukommelse, men han ejede også i usædvanlig grad evnen til, både mundtligt og skriftligt, at give sin viden videre til andre og til at gøre det fortalte levende. Hvis jeg på arkivet manglede oplysninger om det gamle Karup, kunne jeg altid være sikker på at få hjælp hos Ejnar. Hvis han ikke lige havde svar på rede hånd, varede det aldrig længe, før han havde fundet frem til det.

Det stod ikke skrevet ved Ejnars vugge, at han skulle blive en af de mest fremtrædende borgere i Karup. Han blev født på en lille landejendom ved Sevel; men da han var 4 år, måtte forældrene af økonomiske årsager flytte fra ejendommen, og faderen forsørgede herefter sig og sin familie ved at tage arbejde som landarbejder. Efter hans død i 1921 flyttede hans enke med deres 5 børn til Karup, hvor hun kunne tjene til føden ved at arbejde i tørvene. Familien boede til leje forskellige steder i byen, bl.a. på loftet i den ejendom på Genvej, hvor Otto P. Nielsen senere boede.

Allerede den sommer, Ejnar fyldte 9 år, fik han plads på en gård, hvor han skulle passe kreaturerne, og hvor han fik kost og logi, så der var en mund mindre at mætte derhjemme. På grund af sygdom kom han imidlertid tilbage til moderen om vinteren, og han begyndte i stedet at spole garn til spindemaskinerne hos uhrmager Kristensen, der havde en trikotagefabrik i byen. Som spoiledreng kunne han tjene 75 øre om dagen, og i tørvesæsonen vendte han tørv til 10 øre for 1000 stykker. På de bedste aftener kunne han vende 20.000 tørv, så hans indtægt var en god hjælp for moderen. Trods arbejdet havde han også tid til at passe sin skole, endda så godt, at han var en af de dygtigste i klassen, og det sidste år, han gik i skole, havde han været igennem alle skolebøgerne, så lærer Pedersen måtte sætte ham i gang med sine lærebøger fra seminariet.

Da Ejnar var blevet konfirmeret, fik han først plads på en gård, men blev senere på året ansat som væver på trikotagefabrikken hos uhrmageren, der nærmest var som en far for ham. Her var han, indtil han i 1945 forpagtede fabrikken. Som det fremgår af erindringerne, brugte Ejnar som ganske ung sine sammensparede, hårdt tjente penge til at bygge et hus til moderen, der havde slidt hele sit liv. Det siger en hel del om hans forhold til sin mor, og da hun senere fik sukkersyge, var det også ham, som passede hende og gav hende de nødvendige indsprøjtninger.

I 1934 traf han Gerda, som han blev gift med to år senere, og i hende fik han en dygtig kone og en god støtte. Under besættelsen, da omkring 11.000 arbejdere fra hele landet var beskæftiget på flyvepladsen, havde hun 10 - 15 mand på kost, og desuden havde de nogle arbejdere boende til leje på loftet. For at tjene ekstra arbejdede Ejnar hver lørdag ved Karup kommune, hvor han bl.a. udleverede rationeringskort til de mennesker, der arbejdede på flyvepladsen. Han reparerede også ure, et håndværk, han havde lært af den gamle uhrmager, og en overgang afløste han som post. Da forpagtningen af den gamle trikotagefabrik ophørte, byggede han en ny fabrik, som senere blev udvidet. Her var der det meste af tiden beskæftiget omkring 20 folk, så det var en større virksomhed. I en periode var han da også kommunens største skatteyder.

I 1950 gik han ind i politik og blev valgt til sognerådsformand, skønt han ikke tidligere havde siddet i sognerådet. Denne post beklædte han indtil 1958, og efter en frivillig pause kom han atter i byrådet fra 1966 til 1979, hvor han holdt op på grund af sygdom.

Ejnar var bedre begavet end de fleste, og han forstod at udnytte sine evner. Han var levende interesseret i, hvad der skete både i og uden for kommunen, og han kunne huske det meste af, hvad han havde oplevet igennem et langt liv. I 1988 bad Lokalthistorisk Forening ham derfor om at fortælle foreningens medlemmer og andre interesserede om det gamle Karup. Som det grundige og omhyggelige menneske, Ejnar var, udarbejdede han et helt manuskript, og det er det, der i 1995 dannede grundlaget for Lokalthistorisk Forenings årshæfte, som bringes efterfølgende. Da manuskriptet var beregnet på et mundtligt foredrag, har det været nødvendigt at foretage forskellige mindre ændringer, men erindringerne er Ejnars, og i det store og hele er indholdet lig med det foredrag, som Ejnar holdt, og som blev en stor succes. Måske undrer nogle af læserne sig over den gammeldags staveform, *uhrmager*, men da Ejnar konsekvent skrev sådan, har jeg bibeholdt hans stavemåde.

Alle billeder i hæftet er fra arkivets righoldige samling, som jeg har skrevet tekster til.

Karup, november 1995.

Inger Merstrand

Karup i gamle dage.

I 1921 kom jeg som 7-årig til Karup, og jeg vil fortælle lidt om byen, som den så ud dengang. Den var faktisk delt i to dele, hvor banelinien udgjorde skellet. Bebyggelsen nord for banen begyndte med de tre tørrerihuse, der hver indeholdt 4 udlejningslejligheder. Så var der "Chatollet" på den modsatte side af Viborgvejen, ligeledes med 4 lejligheder. Og ved siden af lå det lille hus, som P.K. Asmussen købte i 1926. Her boede han og hans kone i over 60 år, indtil de i 1988 solgte det for at flytte ind i en af de beskyttede boliger ved plejehjemmet.

Sådan så byen ud, da Ejnar Lauridsen kom til Karup. I det første hus fra venstre boede sadelmageren, derefter fulgte købmand I.C. Nielsens lager og kontor og dernæst en åben plads, hvor han udstillede vogne og landbrugsredskaber. Det sidste hus på venstre hånd var hans forretning (nu Ole Aagaard). Til højre ses i forgrunden snedkerværkstedet, herefter smedens privatbeboelse, afholdsrestauranten og den gamle brugsforening.

Parti fra Karup
Østergade omkring 1. verdenskrig. I forgrunden til højre boede vognmanden, der aldrig blev kaldt andet end A.C. I det næste hus var der skrædderforretning, og ved siden af boede Jens Anton sammen med sin gamle mor. Huset næstefter var købmandsbutik, og længst nede skimtes bagerforretningen. Til højre ses først Lindskrogs hus og dernæst kroen efterfulgt af mejeriet.

Efter Asmussens hus kom på samme side tre små huse, der tilhørte henholdsvis murer Fr. Hansen, uldhandler P. Kabel og Jacob Jensen, der var grisehandler. På den modsatte side af vejen boede landpost Malling. Hans have gik helt ned til Tørrerihusene. Det var hele bydelen, i alt en halv snes ejendomme.

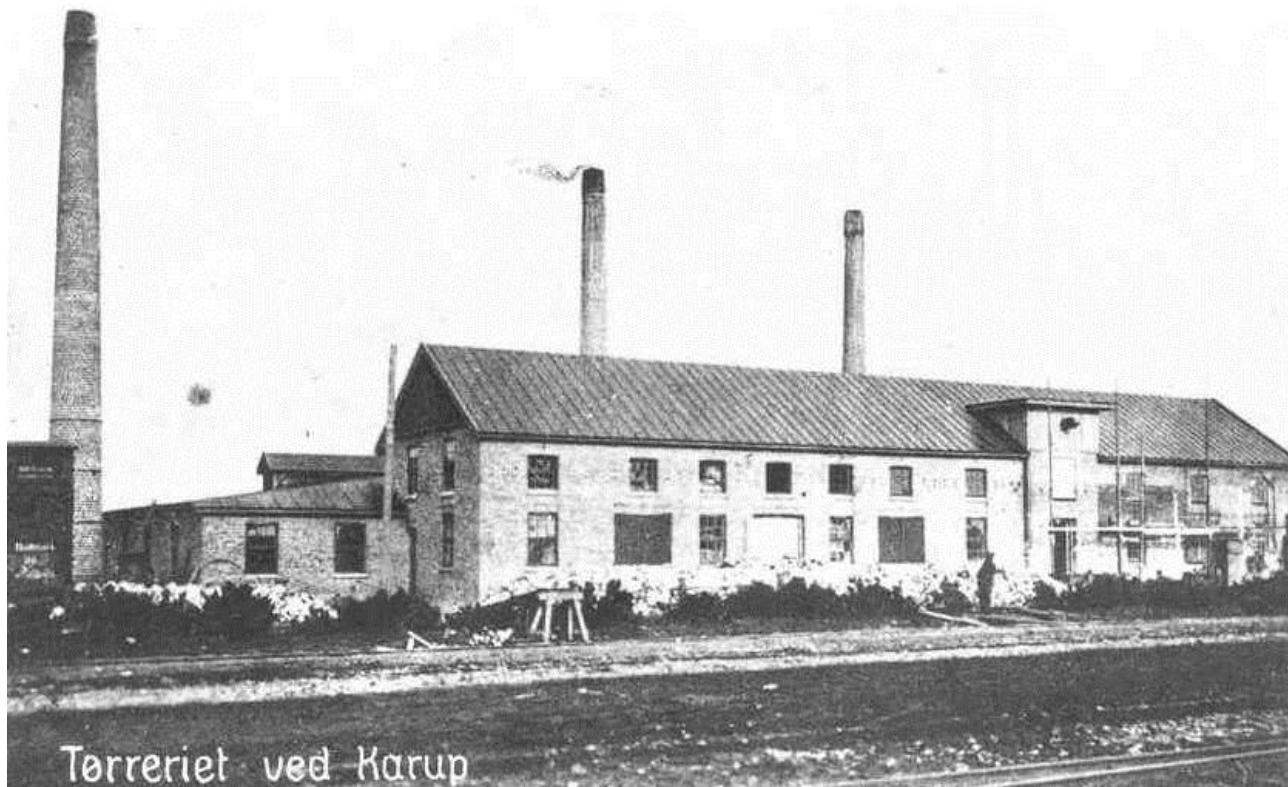
Denne bydel kaldtes aldrig andet end FREDERIKSBERG, og det var byens arbejderkvarter i modsætning til bydelen syd for banen. Her var det fine kvarter, hvor forretningsfolkene og de andre "store" boede. Den del af Karup hed slet og ret BYEN.

Tørrerihusene.

Lidt mere om FREDERIKSBERG. Der er sikkert nogle, som har undret sig over, hvorfor de tre store huse kaldes tørrerihuse. Ja, nu er der kun to tilbage, men der blev bygget tre samtidig. De blev bygget til arbejderne på tørreriet, der lå på Genvej over for jernbanestationen. Så vidt jeg ved, blev det opført i 1917 under den første verdenskrig. Her skulle der tørres roer og andre rodfrugter.

Da vi kom til Karup i 1921, var tørreriet nedbrændt og lå i ruiner. Disse ruiner var en herlig legeplads for os drenge. Der stod bl.a. tre fabriksskorstene med indvendige jerntrin, og selv om det var strengt forbudt, så var vi mange knægte og da for resten også piger, der jævnligt så Karup og omegn fra toppen af disse skorstene, og så kunne vi samtidig vinke til en kammerat, der stak hovedet oven ud af en naboskorsten. Det var ellers en farlig leg, for mange af trinene var ved at være løse, og enkelte steder kunne vi på vej op kikke ud gennem revner, hvor mørtelen var smuldret væk..

Nå, heldigvis blev skorstenene væltet, inden der skete ulykker. Jeg så, da snedker Pedersen væltede den sidste. Det skete på den måde, at han pillede nogle sten ud ca. en meter over jordoverfladen, satte en træklods ind hist og her, og da han var nået godt og vel halvvejs rundt, tændte han ild i træet med en blæselampe. Når træet var omtrent væk, væltede skorstenen.

Tørreriet blev bygget under 1. verdenskrig, hvor der var et stort marked for tørrede grøntsager. På fabrikken blev der især tørret kålrabi, runkelroer og hvidkål. Produkterne blev afsat igennem Ernæringsrådet og blev bl.a. eksporteret til Sverige og Finland. 25 mand var beskæftigede ved tørreriet, der imidlertid kun var i drift i ganske få år, inden det nedbrændte.

BYEN og I.C. Nielsen.

Vi fortsætter ned i BYEN og ser, hvordan der så ud dengang. Forretningsfolk var der forholdsvis mange af, når man tænker på byens størrelse. Dengang var der i hele Karup sogn under 500 indbyggere, men der var både brugsforening, 3 købmænd, slagter, manufakturhandler, 2 smede, en bager, der tillige var barber, og desuden diverse andre håndværkere. Og i 1923 kom der også en trikotagefabrik. Det er meget mere end vi har i dag.

Ja, og så var selvfølgelig byens matador: I.C. Nielsen. Han ejede det meste af jorden fra Grove Hedegård til Frederiks præstegård. Han var medindehaver af Kølvrå Mosebrug med 2 ælteværker, og Karup Elværk, der leverede strøm til byen, var ligeledes under hans domæne.

I.C. Nielsen havde kontor med fastansat kontordame. Kontoret lå der, hvor "Skohjørnet" sidst havde til huse, og her var der udbetaling hver lørdag til de mange, der tjente til det daglige brød ved I.C. Han var en meget optaget mand. Han skulle jo vidt omkring for at tilse arbejdet både ved landbruget og ved den store tørveproduktion. Transporten foregik på cykel. Biler var der ikke mange af dengang, og I.C. havde ingen. Hans svigersøn, Manne Erikson, der bestyrede elværket, var – så vidt jeg husker – en af de første i Karup, der var motorkørende, og det var på motorcykel.

I.C. Nielsens forretning på hjørnet af Bredgade og Østergade omkring 1. verdenskrig. Den var i sin storhedstid den største i området med trælasthandel og salg af kul, koks, cementvarer, støbegods og landbrugsmaskiner. Th. for forretningen ses den store hestestald, hvor der på et tidspunkt var 20 heste opstaldet. Længere henne ad Østergade skimtes bagerforretningen og Mikael Kronborgs købmandsbutik (senere grillbar og avisredaktion), og på den anden side af vejen ser man hotellet.

Her er hjørnet ved I.C. Niensens forretning fotograferet ca. 1925 fra en lidt anden vinkel end det foregående billede. Efter forretningen ses den åbne udstillingsplads med enkelte landbrugsmaskiner og derefter hans kontor, hvor der senere blev lægebolig. I det hvide hus til venstre boede Severine Post, der pyntede kirken ved højtidelige lejligheder.

Vi børn, der arbejdede i mosen, fik skam også kontrolbesøg af I.C. Det skete som regel lørdag formiddag, og ofte fik vi den afskedssalut: "Nu skal I pineme komme i god tid på kontoret og få jeres ugeløn, for det er ikke sikkert, der er noget i kassen til de sidste!" Han ville altid være sikker på, at vi børn fik penge med hjem.

Desværre for I.C. og for mange andre kom den dag, da kassen var og blev tom. Det var vidst nok i 1927, I.C. gik konkurs. Det var synd for ham, at det skulle ende sådan. Han var Karup en god mand i mange år.

I.C. endte sine dage i det hus, som nu ejes af fru Lenler-Eriksen. Det fik han bygget ved indgangen til den store have, hvor han tidligere havde haft en gartner ansat. Inden sin død prøvede han at blive trikotagefabrikant ligesom uhrmageren (det var for resten ham, der tilskyndede I.C. til at prøve; det har uhrmageren mange år senere fortalt mig). Men desværre blev det en fiasko for I.C. Efter hans død flyttede enken og de hjemmenværende børn til Viborg.

Karup Elværk

Vinteren 1929-30 var det, vi kalder en rigtig isvinter. Den vinter løb vi på skøjter på Karup å. Det er den eneste vinter, jeg kan huske, at vi gjorde det.

I den hårde frost var kanalen, der leverede vand til turbinerne på elværket, bundfrossen, så hele Karup lå i mørke, indtil man fik installeret en gammel 12 cyl. Rolls Royce motor til at trække den ene dynamo. Nu fik vi strøm om dagen og om aftenen, men kl. 22.00 stoppede

elværksbestyrer Lundgaard motoren, og så kunne vi enten gå i seng eller få petroleumslampen tændt.

Karup Elværk blev indviet i juni 1918 og var i flere år det største vand-elektricitetsværk i Danmark. Det var projekteret af ingeniør Thalbitzer fra Hedeselskabet, og i alt 2,3 km. gamle vandingskanaler blev brugt til elværks-kanalen. Det kunstige vandfald var på 1,5 m., og den fremstillede elektricitetsmængde blev målt til 100 hestes kraft.

Jeg har en lille, sjov erindring fra den tid. Uhrmagerens datter, Dagmar, havde fest – det var vidst hendes 17-års fødselsdag. Jeg var også med, og vi morede os godt alle sammen. Dagmar havde en rejsegrammofon, en af den slags, som skulle trækkes op, og der blev danset af dem, der kunne danse. Der var almindelig utilfredshed, da Lundgaard kl. 22 mørklagde byen. – Så fortalte jeg de andre, at jeg kendte det så godtovre på værket, at jeg nemt kunne skaffe lys, hvis vi havde én, der kunne trække startsvinget til den store motor rundt, for det magtede jeg ikke. Det kunne tømreren Hans Pedersen, som også var med til festen, sagtens klare, mente han, og vi gik så nogle stykker derover. Motoren fik en dram benzin til hver cylinder, og Hans drejede svinget. Det hele gik i gang, og jeg fik de forskellige knivafbrydere sat til og strømstyrken afpasset, og så var der lys i hele byen.

Det blev desværre en kort fornøjelse, for på hjemvejen mødte vi Lundgaard, og han var mildest talt godt gal i hovedet. Han havde den aften besøg af sin forlovede, og så var det jo heller ingen spøg at skulle ned på værket og slukke for anden gang. Det var mest mig, der fik skideballe, for han var godt klar over, hvem der var bagmanden, men vi blev da gode venner igen dagen efter.

Ejnars præstebillede. Han ses som anført i højre side. Holdet blev konfirmeret den 15. april 1928 af pastor Maulund i Frederiks kirke. Egentlig skulle Ejnar først have været konfirmeret om efteråret, men da han ikke syntes, han havde tid til at gå til præst om sommeren, ansøgte han præsten og ministeriet om at blive konfirmeret et halvt år for tidligt.

Arbejdsløshed og snekastning.

Også dengang havde man arbejdsløsheden at slås med. Den tariffmæssige timeløn var 1,05 kr. i timen, men hvis der blev tilbudt arbejde til en lidt lavere timeløn, ja, så nøjedes man med det. De, der stod i fagforeningen, kunne få lidt understøttelse, 3 - 4 kr. om dagen til forsørgere, men det var jo ikke nær alle, der var organiseret, og bistandskontoret var ikke opfundet dengang, så det var ikke lige sjovt altid.

Karup by, set fra Sønderby-siden ca. 1935. Her ses Østergade fra en anden vinkel end den sædvanlige, og selv om det kan virke forvirrende med div. udhuse og værksteder, kan man dog i store træk genkende husene ud fra de tidligere viste billeder. Omtrent midt i billedet ses hotellet, og den høje skorsten er mejeriskorstenen ved "Kilden". Den ældre ejendom til højre i billedet er muligvis den, der blev kaldt "æ gammel hus".

En ting var der, som arbejderne var glade for, og det var en rigtig snevinter. Det var nemlig ikke en kommunal opgave at fjerne sneen. Nej, det var en pligt, der påhvilede grundejerne.

Alle, der havde fast ejendom, skulle møde med en mand eller to, alt efter ejendommens størrelse, og så var der arbejde at få. Der var en snefoged, som var udpeget af sognerådet, og det var ham, der sørgede for at få snekastningen i gang, når det var nødvendigt. Den første vej, der skulle ryddes, var Høgildvejen – den, der nu hedder Stadionvej. Årsagen til, at denne vej havde førsteret til at blive ryddet, var den simple, at jordemoderen boede i Høgild, og hun skulle hurtigst muligt have fri bane til Karup. Jeg har selv været med til at rydde "jordemodervejen", som den blev kaldt. Uhrmageren, som jeg vævede for, skulle jo også møde med en mand, og så fik vævene lov at stå stille, indtil snekastningen var overstået.

Selvfølgelig var arbejderne glade for snekastningen på kommunens veje, men jernbanen skulle jo også ryddes, og her var der ingen diskussion om timelønnen, så det var lykken for dem, som kom med dér.

Aage Sørensen.

Vi havde to smede i Karup sidst i tyverne, Bernhard Nielsen og Chr. Christensen. Sidstnævnte, der gik under navnet "bysmeden", havde en smedesvend, som hed Aage, og når jeg fortæller, at han hed Sørensen til efternavn, så ved de fleste sikkert, hvem han var.

Nå, Aage rejste til Esbjerg for at arbejde dér. En aften, han cyklede hjem fra arbejde, blev han påkørt af et automobil. Han blev meget hårdt kvæstet, lå på hospitalet i syv måneder og fik

8000 kr. i erstatning. Med dem kom han tilbage til Karup, hvor han i kompagniskab med uhrmagerens søn, Kristian, startede en lille undertøjsfabrik i et gammelt snedkerværksted.

Kompagniskabet varede kun kort, og Aage fortsatte som ene-ejer af fabrikken. Det kneb for ham at få det til at løbe rundt, både på den ene og den anden måde, for rundvævene var gamle og slidte og ikke nemme at holde i gang for en uøvet væver, og han havde ikke én, der var øvet. Aage og jeg lavede da den akkord, at jeg skulle have 20 kr. om ugen for at holde hans væve i køreklar stand. Det var selvfølgelig aftenarbejde, men det fordoblede min ugeløn. En sjov lille episode fra den tid skal her fortælles. Aages fabrikation bestod af det gammeldags herreundertøj med lodden vrang, som han solgte til uldhandlere, og de var ikke alle sammen Guds bedste børn, hvad det økonomiske angik, hvorfor Aage aldrig solgte til dem på kredit.

Men en dag, Aage ikke var til stede, kom uldhandler Valde og fik varer for 37,75 kr. på kredit. Aage var slemt ærgerlig, da han fortalte mig det. De penge kunne han skyde en hvid pind efter. Nogle dage efter var Valde i telefonen oppe fra Lemvigegnen. Om Aage ville sende ham nogle varer pr. efterkrav? "Hvad gør jeg nu for at få mit tilgodehavende fra Valde?" spurgte Aage mig. "Det er da ligetil," svarede jeg, "hvis du tør, så send noget værdiløst til ham pr. efterkrav."

Resultatet blev, at Aage sendte ham et gammelt kakkelovnsrør med sod, og indeni lå der en mursten, pænt indpakket, - efterkrav 37,75 kr. Valde indløste pakken og blev så rasende, at han anmeldte Aage, som måtte møde i retten i Kjellerup, tiltalt for selvtægt. Han fik en bøde på 20 kr., med "skidt", sagde Aage, "vi reddede da 17,75 hjem."

ASANI

I midten af trediverne fik Aage de gamle rundvæve smidt ud, og i stedet fik han installeret nye charmeusevæve fra Tyskland, og nu begyndte fabrikationen af det finere dameundertøj, der senere fik navnet "ASANI".

Aages far, tidligere ejendomsmægler Jens Sørensen, blev repræsentant for firmaet, og det gik strygende med salget, så Aage mente, hans firma skulle have et navn. Han udskrev en konkurrence blandt arbejderne, og der kom mange forslag. En aften, vi sad og diskuterede spørgsmålet, kom Aages far hjem fra en salgsturné, og han fortalte bl.a., at han havde været inde i Magasin i København.

En charmeusenatkjole kostede 9,85 kr. fra fabrikken. Disponenten havde været interesseret og spurgte: "Var det 7,85, De sagde, prisen var?" "A sa ni fem og firs," svarede Jens Sørensen. "Stop," sagde Aage, "dér har vi det: ASANI," og det blev navnet.

Det gik stærkt med den ene tilbygning til fabrikken efter den anden, indtil det alligevel blev for småt i Karup, og Aage Sørensen tog til Viborg, hvor han købte Kroghs Tobaksfabrikker, der stod tomme. Købesummen var 65.000 kr.

Denne tegning er signeret Henning K. 41 og viser "bysmeden" Chr. Christensens smedje (Bredgade 11), hvor Asani-Sørensen var smedesvend. Chr. Christensen solgte smedjen til Johannes Nielsen, der døde i 1959. Blandt senere ejere kan nævnes Knud Søgaard og Kaj Rasmussen. I dag har "Hosekræmmeren" v. Jytte Nielsen til huse i den gamle smedje. Tegningen viser også det hus, der blev bygget som privatbeboelse til smeden. Her boede Johs. Niensens enke, Sigrig Nielsen, indtil 2001, hvor hun kom på plejehjem, og huset ejes nu af hendes to døtre.

Køb af jord.

Jordpriserne var ikke høje i Karup omkring 1930. Kjellerup Bank ejede arealerne mellem tørrerihusene og jernbanen og ligeledes det stykke på den anden side af vejen, hvor biografen nu ligger. Det strakte sig fra skellet mellem købmand Frandsen og Ernst Kristensen på Stadionvej og ned til det gamle hus, hvor der nu er frisørsalon. Dette var jo, førend Herningvejen fortsatte lige ud ved Centrumkrydset. Dengang skulle man ned igennem byen for at komme videre efter Herning. Det vil sige, at når man kom til åen og amtskellet, så var det faktisk slut med vejen. Men mere derom senere.

De to ovenfor nævnte arealer ville Kjellerup Bank gerne sælge – frit valg til 500 kr. pr. stk. På dette tidspunkt i 1931 havde jeg været væver i tre år på uhrmagerens fabrik, og jeg ville gerne have bygget et hus til min mor, der sad til leje. Jeg købte så arealet vest for vejen for en pris af 500 kr. Der var 7000 kvadratmeter, og jeg fik bygget det hus, der nu ligger ved siden af biografen og ejes af Gudrun Pedersen. Det pudsige var, at jeg var for ung til at få skøde på ejendommen, men det klarede uhrmageren for mig ved på papiret at være ejer.

Mordet i Kompedal plantage.

Vi havde engang en landpost, der hed Villumsen. Han havde ruten Vallerbæk – Bøgelund. Da han den 6. december 1932 ikke kom hjem og afleverede til sædvanlig tid, blev man lidt urolig for ham, og da han heller ikke kom hjem til aften, blev der sat en eftersøgning i gang på ruten. Man fandt da ud af, at han var forsvundet ved Kompedal plantage. Efter spisetid om aftenen blev der samlet en del voksne mænd og unge mennesker, heriblandt undertegnede, og vi kom

op på en lastbil og blev kørt ud til Kompedal. Vi fandt ret hurtigt spor af et cykeldæk, som nogen mente, kunne være Villumsens.

Der var et lag nyfalden sne, så det var nemt at følge sporet. Det gjorde vi, og vi fortsatte omtrent til Knudstrup. Der holdt sporet pludselig op. Vi prøvede forskellige andre spor, men uden resultat, og vi vendte hjem ud på natten.

Uddeler Pedersen, som også havde været med, startede i sin egen bil tidligt om morgenen næste dag, kørte til Kompedal og fandt liget af Villumsen lige i nærheden af det sted, hvor vi havde startet eftersøgningen aftenen i forvejen. Villumsen var blevet skudt, da han kom cyklende i skovkanten, og var derefter blevet slæbt nogle få meter ind mellem træerne.

Man blev hurtigt klar over, hvem morderen var. Han hed Valdemar Jensen og havde for nylig været en tur i spjældet for krybskytteri. Ham havde Villumsen for det første efter sigende fornærmet samme dag. Og for det andet var Valdemar forsvundet. Politiet ville jo gerne have en snak med ham, og da man regnede med, han nok havde gemt sig i Kompedal plantage, blev der foranstaltet en klapjagt på ham den førstkommende søndag.

Det foregik på den måde, at vi gik tre civile med passende afstand mellem os og derefter en politimand med en riffel og så fremdeles. Så snart én hørte noget rasle i skovbunden, råbte han stop. Så stoppede hele kæden, og politiet undersøgte, hvad det var, men det var nu altid et eller andet dyr. Vi tog skuffede hjem til aften, men så kom det i radioavisen, at Valdemar var taget i København om eftermiddagen, da han steg på en sporvogn. Han havde straks tilstået mordet. Udbyttet blev 175 kr. Villumsen blev kun 45 år.

Mordet i Kompedal Plantage.

Villum Villumsen, som havde været landpost i Karup i ca. 14 år, var en kendt og afholdt mand, og folk var meget opskræmte over det brutale mord. Vald. Jensen havde i 3 år tjent hos Chr. Lund i Bøgelund, og han var kendt for at kunne blive ustyrlig hidsig. Han havde truet flere på egnen og heriblandt Villumsen, som ifl. Silkeborg Avis engang havde anmeldt ham for krybskytteri. Valdemar havde da sagt, han nok skulle få ram på posten, men på trods af stærke indicier, bl.a. blodpletter på tøjet, benægtede han alligevel alt ved anholdelsen. Senere tilstod han dog at være skyld i landpostens død, men han påstod, drabet var sket ved et vådeskud. Geværret havde han stjålet og senere smidt i et mosehul. Den 7. 4.1933 blev Vald. Jensen ved et nævningeting idømt livsvarigt fængsel. Villumsens kolleger rejste en mindesten på hans grav og satte et smedejernsgitter omkring gravstedet, der endnu findes på kirkegården i Karup. (Kilde: Silkeborg Avis.)

Den nye Herningvej

De sløje tider i 20'erne med stor arbejdsløshed fortsatte i 30'erne. Så kom Kartoffelmelfabrikken i 1933. Den var til stor hjælp for landbruget, hvad den jo stadig er, men det hjalp ikke meget på arbejdsløsheden i kommunen. Endelig i 1934 påbegyndtes arbejdet med den nye Herningvej.

Det var staten, der betalte vejen. Det var et af de arbejder, der populært blev kaldt nødhjælpsarbejde, og som blev iværksat som modvægt mod den store arbejdsløshed. I juli 1936 blev den nye vej åbnet, og det var sandelig heller ikke for tidligt, at den blev lavet, for hidtil havde vejen til Ilskov været ufarbar, således at kartoffelleverandørerne fra Ilskov-egnen skulle over Sunds, Simmelkær og Grove for at komme til Karup med deres kartofler, og hvis vi skulle fra Karup til Herning, var det samme vej.

Den nyopførte kartoffelmelfabrik i 1933. Den samlede sum for opførelsen beløb sig til ca. 330.000. Det var mange penge dengang, og så blæste taget endda af i den første vinterstorm. Da der igen var kommet tag på fabrikken, lovede den nyansatte direktør, A. Theod. Andreasen, at det nok skulle blive liggende, og det er da heller ikke siden blæst af.

Den 2. verdenskrig.

Den 1. september 1939 begyndte, som vi alle ved, den anden verdenskrig, da tyskerne overskred den polske grænse. Herhjemme mærkede vi ikke noget særligt til krigen den første vinter. Danmark havde jo en ikke-angrebspagt med Tyskland og håbede at kunne forblive

neutral som under den første verdenskrig. Men vi blev klogere den 9. april 1940, da tyskerne besatte hele Danmark i løbet af dagen.

Rent økonomisk led Karup ingen skade ved tyskernes ankomst. Allerede efter et par ugers forløb var 100 mand sat i arbejde med at slå lyng på Grove Hede. Her ville tyskerne lave en flyveplads. Det lød jo godt sådan at få sat 100 mand i arbejde, og det blev til langt flere. I 1941 var der ca. 11.000 mand og 2.000 lastbiler i sving derude. – Tyskerne har vel ment, at den bedste måde at undgå uroligheder var at lade danskerne tjene penge.

De kunne jo også være ligeglade med, hvad det kostede. De lod bare Den Danske Nationalbank betale. Rent lokalt tjentes der også penge på mange forskellige måder. Bl.a. blev der pensionat i hvert andet hus, og der var omfattende udlejning af værelser, udhuse, ja, lige meget, hvad det var, bare der var tag over hovedet.

Selve krigen mærkede vi ikke noget særligt til her i Karup. Der var selvfølgelig overflyvninger og skyderier, men det var om natten. Jeg har kun én gang set allierede bombemaskiner over Karup om dagen, og det var den middag, man bombede Gestapohovedkvarteret på Århus Universitet. Det var den 31. oktober 1944.

Luftværnet.

Statens Civile Luftværn blev før krigen oprettet af Dansk Røde Kors, men kom først rigtig til at fungere efter besættelsen. Også her i Karup fik vi en lille afdeling. Dyrlæge Boesgaard var formand, næstformanden var mig, og min kone var også med. Vi var begge uddannede samaritter, så vi var næsten tvunget til at være med. Vi havde mødested i dyrlægens kælder, og dér havde vi mødepligt hver gang, der var luftalarm, og det var efterhånden næsten hver nat.

Vi havde en håndtrukket sirene opstillet i dyrlægens gård. Alarmen kom fra politistationen i Viborg pr. telefon, men forinden havde vi hørt alarmen fra flyvepladsen, så vi var som regel oppe og på vej til kælderen, inden alarmen kom fra Viborg.

Flynedstyrningen ved Høgild.

Den nat jeg husker bedst, var natten mellem den 29. og 30. august 1944. Alarmen kom lige efter midnat. Dyrlægen var syg, men stod op og blæste alarm og gik derefter i seng igen og overlod resten til mig. Der blev skudt drabeligt den nat, men det var vi så vant til. Ved 2-tiden ringer telefonen fra Viborg. Man spørger, om der ikke skydes herude? "Jo da", svarer jeg. "Ja, men hvorfor får vi så ingen melding, vi kan høre det helt herind?" Jeg kunne nu ikke forstå, hvad det kunne gavne med en melding, men det fik nu være, hvad det var.

En times tid efter ringer telefonen igen, og alle tror, det er en afmelding og styrter ud af døren for at komme hjem i seng. Desværre var det en meddelelse om, at der var faldet bomber i Vorup ved Randers. Ingen afmelding, - men kun Gerda, min kone, og jeg var tilbage i kælderen.

Kort efter lyder der et mægtigt brag, og vi er klar over, at enten var der faldet en bombe eller nedskudt en maskine. Vi måtte ikke forlade kælderen før afblæsning fra Viborg, men så snart det var sket, så os på cyklerne i den retning, hvorfra braget havde lydt. Det var en engelsk bombemaskine, der var faldet ned, den samme, som havde smidt bomber ved Vorup for bedre at undgå de forfølgende tyske jagere, som desværre alligevel fik ram på den her ved Karup. Den eksploderede, da den styrtede ned i træerne ved Chr. Balles gård på Høgildvej, og alle ombordværende 6 – 7 mand omkom.

Kommunalt vagtværn.

Den 19. september 1944 overrumplede tyskerne det danske politi; internerede dem, de fik fat i, og sendte en del af dem til koncentrationslejren Buchenwalde og andre lejre i Tyskland. I alt ca. 2000 fik de fat i, resten gik under jorden, deriblandt vores egen politibetjent, Østergaard fra Thorning.

Da politiet nu var væk, blev der frit slag for tyveri, vold og ikke mindst sortbørshandel, som nu kunne ske åbenlyst, da det jo ikke kunne anmeldes nogen steder. Allerede sidst i oktober blev der over hele landet oprettet kommunale vagtværn, der skulle sørge for ro og orden, så vidt det var muligt.

Også her i Karup fik vi et vagtværn, og jeg var da også med dér. Vi blev udstyrede med stålhelme og gummiknipler og fik et lokale stillet til rådighed. Det var på kommunekontoret, som var i et baghus ved det senere "Gadespejl".

Vi blev inddelt i hold på 6 mand, som skiftevis havde vagt en nat eller to om ugen, og det foregik på den måde, at 2 mand patruljerede igennem byen – undersøgte baggårde osv., og imens spillede resten af holdet kort på kontoret.

Der skete aldrig noget, bortset fra, at det hændte, vi om natten mødte en tysk patrulje, der holdt os an. Det eneste, der skete, var, at de sagde: "Aha, Dänische Polizei, gute Fahrt!" Og så kunne vi gå videre.

På dette foto fra ca. 1950 ser man tv. elektriker Henning Knudsen, søn af gartner Knudsen i Bredgade 9. Ved siden af ham står Egon Steffensen, der sammen med sin kone, Rosa, havde kiosken 1946-56. I det hvide hus tv. boede 2 familier, Anders Sjællænder og frisør Th. Nielsen, som var nabo til telefoncentralen. Huset er for længst revet ned for at give plads til Handelsbanken, nu Danske Bank. Til højre lå Chr. Friborgs købmandshandel, i dag Ole

Aagaard. I gavlen ses Karen Martensens stuevindue. Hun havde indtil 1950 et lille håndkøbsudsalg med indgang i hjørnet mod Østergade.

De tyskere, der var her, var såmænd meget fredelige. De gik jo også og havde det godt. Det var noget andet end at være med ved fronten.

Dette billede er taget ved krydset for enden af Bredgade den 6. maj 1945 og viser den tyske værnemagt på vej hjem mod Tyskland. Det første hus til venstre blev bygget af Ejner Andreasen, som startede en lille købmandsbutik her. I det næste hus boede Anna og Ernst Kristensen, og dernæst kom Kristian vognmand (Nielsen). Forrest til højre ser man C.A. Pilgaards værksted med tilhørende benzintank (en grøn BP-tank). Bag ved (på den nuværende Stadionvej) rager "Høgild Kirke" op. Den blev kaldt sådan på grund af højden, og bygherren var Mosebæk. Ved siden af ligger hans tømmerlade og lagerbygning.

Russiske soldater.

Mod slutningen af krigen kom der en del russiske soldater herud på pladsen. Det var overløbere, tyskerne brugte som vagtmandskab for at frigøre nogle af deres egne til fronttjeneste. Disse russere var ikke helt almindelige efter vores skøn. De havde medbragt deres egne køretøjer. Det var en fladvogn med én hest forspændt med gammeldags stavsele.

Når de kom kørende til Karup, parkerede de ved at køre ned i grøften lige uden for vores hus nede ved Kirkebakken. Der stod hesten så, til de havde fået deres handel gjort i byen. De lærte hurtigt at sige snaps, men det var der jo sjældent noget af i butikkerne – og da slet ikke til dem.

Men det kom sig heller ikke så nøje, hvad der var i flaskerne, så de fik i stedet en flaske hårvand, kogesprit eller lignende, og det drak de på stedet.

Nå, men alting får jo en ende, og det gjorde krigen heldigvis også. Vi, der hørte det i den engelske radio, glemmer aldrig den udsendelse. Det var i sandhed et glædesbudskab.

Den gamle skole.

Byggeledelsen på flyvepladsen havde under krigen til huse i Karup gamle skole, der er helt fra 1871. Kunstmaler Märtens havde tidligere ejet den, og hans enke solgte den til tyskerne. Da Bauleiteren med hele sin stab drog sydpå efter kapitulationen, kom politibetjent Østergaard fra Thorning ned til mig og bad mig have tilsyn med huset, der tilhørte den danske stat efter krigen.

Jeg gik på inspektion i huset for at se, hvordan der så ud. I køkkenet var der fire elektriske kogeplader. De var tændt på højeste blus og var helt gloende. I baghuset var der et rum, hvor den senere ejer Kjelleberg lavede en pragtfuld gildesal. Dette rum var kulsort overalt. Det var tydeligt, at her havde der været røgeri. Det er ikke godt at vide, hvor mange svin, der er røget her og sendt hjem til Tyskland. Og det er heller ikke til at vide, hvorfra han har fået svinene.

De første, der benyttede huset efter krigen, var den danske Brigade fra Sverige. Der var en lille afdeling, der boede der en kort tid. Derefter blev det politikaserne. Det var betjente, der skulle holde vagt ved flygtningelejren i Grove. Og først, da flygtningene ad åre var hjemsendt, blev huset solgt til Kjelleberg, som igen har solgt det og nu bor på Sjælland.

Den ny skole.

Allerede før krigen var der planer fremme om at få bygget en ny skole i Karup, men da overslagssummen var beregnet til 57.000 kr., henlagde man sagen. Som der står i de gamle protokoller: "Indtil der igen bliver normale priser på byggeri". I 1950 blev jeg formand for sognerådet, og vi blev enige om, at nu gik det ikke længere med kun at *snakke* om en ny skole, nu skulle den bygges. Den gamle skole ovre i Sønderby var for lille. Vi havde endda inddraget lærer Pedersens stue til klasseværelse og ansat en ny lærer, men det var ikke nogen god løsning. Så var der spørgsmålet om, hvor den ny skole skulle placeres.

Den nybyggede skole i Karup, set fra Vallerbækvej. Den blev bygget samme år (1955) som kommunekontoret, der ses til højre på billedet. Som skoleinspektør blev ansat Svend Erik Vindberg, der var inspektør til 1982.

Vi kunne godt tænke os, at den ny skole blev bygget på arealet mellem forsamlingshuset og Herningvejen. Det blev dengang ejet af en direktør Pedersen fra Århus. Jeg henvendte mig til direktøren, men fik blankt afslag. Der skulle ikke bygges nogen skole på hans jord. Nej, den dag, Karup skulle have bygget et rådhus, så ville han forære kommunen jorden til det formål. Det var nu ikke et nyt rådhus, vi mest manglede, så resultatet blev, at den nye skole blev bygget, hvor den nu ligger.

"Kildegården" bygges.

Jeg vil fortælle lidt mere om direktør Pedersens jord ved Herningvej. Da "Boligforeningen Karup" blev startet, ville man gerne have kommunen til at være behjælpelig med at skaffe en byggegrund. I mellemtiden var direktøren afdøet ved døden, og hans svigersøn, landsretssagfører Ilfeldt, bestyrede boet. Det blev så besluttet, at et par af "byrødderne" skulle køre til Århus og prøve, om vi nu kunne købe det store areal ved Herningvej. Det kunne vi godt. "Det kan vel ikke være alverden værd," sagde Ilfeldt. Det var vi da helt enige med ham om, og resultatet blev, at vi købte det på kommunens vegne for 10.000 kr., og senere overlod vi det til samme pris til boligselskabet, som startede med at bygge de boligblokke, der kom til at hedde "Kildegården".

Sådan så Bredgade ud i midten af 50'erne. Det var dengang, byens mest fotograferede bygning var hjemsted for købmand Friborg og Sparekassen, som havde til huse her fra 1951 til 1965. I begyndelsen var der åbent 2 gange om ugen, i alt 3 timer, og medarbejderne var mejeribestyrer Thomassen og gdr. Fr. Jensen. I.C. Nielsens gamle forretning og hans kontor ser i det store og hele ud, som de gjorde, da han byggede dem, men den tidligere udstillingsplads er nu, som det fremgår af fotoet, blevet bebygget. Efter I.C. Nielsens død købte Anders slagter grunden, og her byggede han senere en slagterforretning. Hvor tidligere hestestalden lå, ses i stedet papirhandlen, og der, hvor I.C. Nielsen i Ejnar Lauridsens barndom havde folkestue, ligger Th. Nielsens frisørsalon.

Her vil jeg slutte mine erindringer om Karup i "gamle" dage. Der kan være ting, som andre husker på en anden måde, men som jeg har beskrevet det her, sådan er det, at jeg husker det gamle Karup, efter at jeg har rodet i hukommelsen og noteret lidt ned, efterhånden som minderne er dukket op.

Papirhandlen og Th. Nielsens frisørsalon (senere Ottos salon), fotograferet i 1950'erne. Den tidligere boghandler Wulff fra Haderslev ejede papirhandlen indtil 1954, hvor Otto og Gerda Lønneker overtog den. De havde butikken, til Gyda og Børge Krogh købte den i 1964. Ejeren af det første hus til højre var skomager Simonsens enke, men Jacob skomager havde lejet den ene halvdel med det store vindue, man kan se på billedet. Huset er nu revet ned, og et nyt er bygget på stedet af Erik Højgaard. I det hvide hus boede tømrer Hans Pedersen, som Ejnar nævner i sine erindringer. Den næste bygning, der ligger lidt tilbagetrukket, er mejeriet "Kilden", som blev revet ned i 1968-69, da Børge Krogh byggede sin nuværende forretning. Længst henne ses hotellet.

Gadeparti fra Karup.

På dette billede ses (umiddelbart efter frisørsalonen) en meget speciel bygning, der nu er revet ned. Den blev kaldt "blækhuset", og i gamle dage, d.v.s. fra 1905, til man i 1918 byggede det nye elværk, blev den brugt til opbevaring af batterier. Vandmøllen lavede nemlig kun strøm fra kl. 19 til kl. 6 morgen, og for at klare strømforsyningen om dagen var det derfor nødvendigt at lade på batterierne efter sengetid.